

DOKUMENTUM

Ravasz László 1950 őszén, már püspöki lemondását követően, Kálvin téri gyülekezeti lelkészként tartott három igehirdetést az istentiszteletről. November 8-án „A mi istentiszteletünk”, november 12-én „A református istentisztelet”, majd 19-én „A mi Kálvin téri istentiszteletünk” címmel mondta el gondolatait, mely utóbbi az alábbiakban olvasható. Az ekkor kidolgozott liturgiai reform – elsősorban külső okok miatt – nem juthatott érvényre, de a Budapest-Kálvin téri gyülekezet ma is a korábbi püspök-lelkipásztora ajánlotta rendet használja bűnvallással, kegyelemhirdetéssel, havi rendszerességű úrvacsoraosztással, azon belül is az „Istennek Báránya” (Agnus Dei) élenklésével. Az itt közölt prédikációt pontosan 75 év választja el Fekete Károly és Barta Zsolt előadásaitól, akik 2025. november 19-én a Magyarországi Református Egyház Zsinatának Balatonszárszón tartott ülésén a korábbi gondolatokat felelevenítve és továbbgondolva fogalmazták meg a szükséges lépéseket a magyarországi református istentiszteletek rendjének megújítására nézve.

Bódiss Tamás

Ravasz László 1936-ban

(fénykép: Fortepan, Makkai Sándor Protestáns Népfőiskolai Egyesület gyűjteménye)

A mi Kálvin téri istentiszteletünk

Kálvin tér, 1950. november 19.

Lekció: 1Kor 10,1–4,16–17

Tudjátok meg, testvéreim, hogy atyáink mindnyájan a felhő alatt voltak, és mindnyájan a tengeren mentek át, és mindnyájan megkeresztelkedtek Mózesre a felhőben és a tengerben. Mindnyájan ugyanazt a lelki eledelt ették, és mindnyájan ugyanazt a lelki italt itták, mert a lelki kősziklából ittak, amely velük ment. Az a kőszikla pedig Krisztus volt.

Az áldás pohara, amelyet megáldunk, nem Krisztus vérével való közösségünk-e? A kenyér, amelyet megtörünk, nem Krisztus testével való közösségünk-e? Mivel a kenyér egy, mi is mindannyian egy test vagyunk, mert mindannyian az egy kenyérből részesedünk.

Alapige: 1Kor 14,26

Amikor összejöttök, kinek-kinek van zsoltára, tanítása, kinyilatkoztatása, nyelveken szólása, magyarázata: minden épüléseket szolgálja!

Folytatom és befejezem az istentisztelettről szóló három prédikációm. Az első szólott „Az igazi istentisztelet”-ről általában, a második „A mi református istentiszteletünk”-ről, most harmadízben „A mi Kálvin téri istentiszteletünk”-ről beszélek, arról tudniillik, hogy az igazi református istentisztelet miképpen valósulhat meg most és itt a mi Kálvin téri gyülekezetünkben.

Ehhez az alkalmat az adja, hogy a Zsinat a mi Istentiszteleti Rendtartásunkon egy kis módosítást hajtott végre. Nem volna helyes ezt a reformot túlbecsülni, de nem volna helyes lebecsülni sem. Sokan azt mondják, hogy az istentisztelet rendtartása egyáltalában nem fontos kérdés, fontos a hit, fontos az igehirdetés, a megtérés és az újjászületés. Ez igaz is, mert ha így van felvetve a kérdés: mi a legsürgősebb tennivalója az egyháznak, az-e, hogy az igehirdetését reformálja meg, vagy pedig az, hogy a liturgiáját, természetesen, hogy az előbbi mellett szavazunk. De ha úgy van felvetve a kérdés, hogy az igazi istentisztelet eszményét melyik rendtartás közelíti meg, a régi vagy pedig az új, akkor arra kell szavaznom, hogy az új. Sőt tovább megyek. A rendtartási kérdés igazában véve tartalmi kérdés, s mikor a tartalmat akarjuk kijavítani,

mindig a külső formát is meg kell javítani; és a külső forma javítása mindig nagy tartalmi nyereséggel jár.

Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint a felolvasott alapige. Az első Korintusi levél 14. részében Pál apostol az istentiszteleti rendtartással foglalkozik. Nagy jelentőségű újításokat hoz be, mindezt azzal végzi el, hogy rendezi a gyülekezeti istentisztelet különféle alkatelemét. Megállapítja azt, hogy az Isten népének, amikor a Krisztusban egybegyűl, közös drága kincse az Ige és az imádság, Az Igének és az imádságnak többféle formája van. Ezt kell elrendezni úgy, hogy „mindenek épülésére legyenek”, „ékesen és jó renddel”. Ezt csinálja tulajdonképpen liturgiai reformjával a Magyarországi Református Egyház Zsinata, s ebben kell nekünk a Zsinat segítségére lennünk. Feladatunkat jobban tudjuk megoldani, ha most számbavesszük: mi az az anyag, ami ennek a gyülekezetnek drága közös kincse és hogyan kell azt elrendezni, hogy ékesen és jó renddel, és hogyan kell szívünket elrendezni, hogy mindenek épülésére legyenek.

1.

Alapigénk is mondja, de már többször említettem én is, hogy istentiszteletünk kétféle anyagból tevődik össze, drága szövete két szálból szövődik. Egyikben Isten szól az emberhez, az az Ige a maga különféle alakjában, például mint szentlecke, alapige, prédikáció. A másikban az ember szól Istenhez, s ennek is többféle válfaja lehet. Lehet például imádság és ének, lehet hitvallás és adakozás, lehet bűnvallás, hálaadás, könyörgés és fogadalom. Ha azt akarjuk, hogy mindenek ékesen és jó renddel legyenek, akkor ezeket úgy kell elrendezni, hogy a bűnvallomásra feleljen a bűnbocsánat-hirdetés, hálaadásra feleljen az áldás, a törvény hirdetésére szólaljon meg a bűnbánat, az igehirdetésre feleljen a gyülekezet allelujázó éneke.

Mindez azonban még csak a hallható Igének az anyaga. Istentiszteletünknek van egy másik, éppen olyan lényeges alkotórésze: a látható Ige istentiszteleti megjelenése. Ez a két sákramentum: a keresztelezés és az úrvacsora. Ne feledjük el, hogy mind a kettőt maga az Úr Jézus rendelte és szerzette, mind a kettőt ő maga fel is vette és a keresztségben az egyház születésének és az úrvacsorában az egyház táplálkozásának a sákramentumát alkotta meg. Ebből pedig világosan következik, hogy az istentisztelet azon a téren mozog és bontakozik ki, amelyik a keresztelestől az úrvacsoráig terjed. Minden gyülekezeti istentisztelet ezen az eszmei vonalon helyezkedik el, vagyis minden gyülekezeti istentisztelet azért lehetséges, mert Jézus Krisztus az ő elhívottait

a keresztségben a maga számára elpecsételte, s az újjászületés feredőjéből, a keresztség sákramentumából újra meg újra előáll a Krisztus teste, az anyaszentegyház. Keresztség azért van, hogy legyen egyház.

De a keresztség csak a születésnek a sákramentuma. Azt, ami megszületett, táplálni kell, hogy éljen. Ez az állandó tápláltatás a másik sákramentumnak a munkája, a megtöretett test és kiontatott vér javaival való gyakori élés eredménye. Az úrvacsora sákramentuma tehát azért van, hogy a keresztségből támadó egyház földi életének zarándokútja alatt állandóan tápláltassék.

A mi református istentiszteletünknek eltévelyedése volt az, hogy a két sákramentumot engedte elcsenevészedni, mert kiejtette a rendes istentisztelet anyagából. Még most is milyen menekülésszerűen távozik a gyülekezet, amikor elkezdődik a keresztelési szertartás, s egy-egy nagy ünnepen a jelenlevőknek szinte fele hősies bátorsággal eltávozik a templomból, csak hogy úrvacsorát ne vegyen. Ennek a helytelen gyakorlatnak igazi orvossága csak az, ha minden teljes istentisztelet kereszteléssel és úrvacsoraosztással jár. Addig is azonban, míg ez magától értetődő renddé válik, a jelenlegi gyakorlatnál sokkal jobb és helyesebb gyakorlat az is, ha önálló keresztelési és úrvacsorai istentiszteleteket tartunk. Az utóbbiakra a Kálvin téren már rendszeres példát adtunk, az előbbi behozatala még előttünk áll.

2.

Ha a felsorolt anyagot, az Isten beszédét, az ember válaszát, a két sákramentumot, ama bibliai elv szerint rendezzük el, hogy mindenképp épülésére legyenek ékesen és jó renddel, akkor magától a kezünkbe adódik az együttes és teljes istentiszteletnek a tagozódása. Három részből fog állani: egyik a keresztség sákramentuma körül alakul ki; a másik a prédikáció körül; a harmadik rész az úrvacsoraosztás. Talán szemléletesebb, ha így mondom, hogy a keresztelés és úrvacsoraosztás között helyezkedik el áthidaló és összefoglaló módon az igehirdetés.

Hogy alakul egy ilyen istentisztelet?

Kezdődik egy fohással a 124. zsoltárból: A mi segedelmünk az Úr nevében van. Azután jön a gyülekezet apostoli köszöntése: Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól. Erre a gyülekezet énekbe kezd és egy olyan zsoltárt vagy dicséretet énekel, amelyet közönségesen invokációnak hívunk, mert benne Istentől nyert felhatalmazás alapján segítségül hívjuk Istent, emlékezve arra az ígéretre: hívj segítségül engem a te nyomorúságod idején, én megszabadítlak téged és te dicsőítesz engem.

Az invokáció elhangzása után megszólal Isten az ő Igéjében, hívó, kereső, számonkérő hangon. A gyülekezetben felolvastatik Isten szent akaratáról szóló ígérés. Megszólal az Ige mint törvény. Ez lehet a Tízparancsolat, de lehet a Hegyi Beszéd, lehet prófécia, vagy lehet a szeretet himnusza az 1Kor 13. részéből. Természetes folyamánya ennek az, hogy a gyülekezet meglátván az Ige tükrében a maga igazi arcát, mélységes töredelemmel elsiratja bűneit. A szent és igaz Isten orcája előtt nyilvánosan vallást tesz arról, hogy vétekben született, rosszra hajlik és képtelen a maga erejéből a jóra. Istentiszteletünknek egyik legdrágább ajándéka az, hogy a bűnét bánó embernek Isten az ő szolgája által hirdetteti a bűnbocsánatot, és újra ígéretet tesz arra, hogy nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. Ez a bűnvallomás és ez a bűnbocsánat-hirdetés tartalomban ugyanaz, formában kevéssé más, mint amit eddig mindig gyakoroltunk az úrvacsoravétel előtt. A bűnbocsánat meghirdetése után az isteni kegyelem birtokában megerősítve a gyülekezet megvallja hitét. Megteheti ezt a Hiszekegy elmondásával, megteheti a Szentírás nagy hitvallásai közül valamelyiknek az elismétlésével, vagy a Heidelbergi Káté szavaival: Mind életemben, mind halálomban az én egyetlenegy vigasztalásom ez meg ez... Mikor a gyülekezet hitét is megvallotta, itt van az az ünnepélyes perc, amikor végrehajtja a keresztség sákramentumát, akár kisgyermekkel, akár felnőttekkel. Itt már a keresztség sákramentumából csak a szülők és keresztszülők ígérete és fogadalma, a Szentlélek ajándékaiért való könyörgés, a szereztetési Ige, a keresztelésnek a végrehajtása és a gyermekeknek kézrátétellel való megáldása marad meg, mert minden egyéb, például hitvallás és ének megtörtént már előzőleg. Ezzel el is végződik az istentisztelet első része, s az így előálló pár percnyi időközben hangzanak el a szószékről a gyülekezet életét illető és érdeklő hirdetések.

Ezután következik az istentisztelet középső része: a prédikáció. Énekkel, több vers eléneklésével indul ez a rész. Azután a bibliaolvasás következik, ami az igehirdetésnek hathatós és szükséges gyámolítása. Benne Isten szólal meg megint, a kiválasztó és az elibénk jövő kegyelem, a pásztori gond, amely keresi a rábízottakat, az a szeretet, amelyik előbb szeretett minket. Erre a gyülekezet imádságban felel. Megköszöni az Ige drága ajándékát és könyörög a Szentlélek segítségéért, hogy idvességesen hallgassa az Igét. Most jön a középső résznek a kulcspontja: alapige és prédikáció, amelynek elhangzása után a gyülekezet örvendező, hálaadó és fogadást tevő énekben tör ki.

Ezzel már ott is vagyunk a harmadik résznél, az úrvacsoránál. Egy imádsággal készül elő a gyülekezet, amelyben kicsordul hálaadása a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztusban megjelent kegyelemért, és felszáll a könyörgése

azért, hogy Isten tegye áldottá a megtörtetett testnek és kiontatott vérnek a közösségét, azaz lelkünk olyan bizonyosan tápláltassék azokkal a drágálatos javakkal, amelyeket Jézus halála és feltámadása által szerzett meg, mint amilyen bizonyosan vesszük test szerint a szent jegyeket, a Krisztus testét ésvérét ábrázoló kenyeret és bort. Imádság elhangzása után már csak a szerzetési Ige hangzik el és megtörténik a kiosztás a gyülekezet éneklése és a Szentírásból megfelelő helynek olvasása közben. Ezután a gyülekezet abba a nagy imádságba kezd, amelyik még egyszer összefoglalja és Isten elé viszi a gyülekezetnek az egész istentisztelet eredményeképpen felgyűlt, megduzzadt mondanivalóját, magasztalását, hálaadását, közbenjáró könyörgést egyházért, felsőségért, betegekért, szenvedőkért, mindazokért – személyekért és ügyekért egyaránt –, akik vagy amik Isten nevének megszentelése, országának eljövetele és akaratának dicsőséges véghezvitele szempontjából most és itt, ennek az imádkozó gyülekezetnek mint az egyetemes keresztyén egyház élő tagjának a szívéen fekszik. Az imádság elhangzása után következik a csendesség: magányos, egyéni imádságoknak közösségben való, de hangtalan elimádkozása számára. A néhány percnyi némaságot az töri meg, hogy a gyülekezet együtt és fennhangon mondja az Úr imádságát. Most következik a záróének, amely több versből áll. Alatta történik meg a perselyezés. Az utolsó vers eléneklése előtt a perselyező presbiterek az úrasztalára teszik a szent adományokat, s a lelkipásztor a gyülekezettel együtt hálát ad Istennek azért a kiváltságért, hogy az ő dicsőségére adakozhatunk, könyörög azért, hogy a begyűlt fillérekből világosság, élet és áldás származzék. E kis imádság után elhangzik az ének utolsó verse és áldással befejeződik az istentisztelet.

3.

A Zsinat az istentiszteletnek ezt a formáját nem tette kötelezővé, csak megengedte és életbe léptetését a presbitériumokra bízta. Mikor lépteti azt életbe a Kálvin tér? Akkor, amikor a gyülekezet odáig nevelődik, hogy mindenki részt vesz az egészen, elejétől végig, együtt marad az egész gyülekezet, s nem történik meg az, hogy későn jövők és korán elsietők megzavarják a menyegzői lakomának hangulatát és egységét. Addig, a mi jelenlegi rendtartásunkkal élünk tovább, amelyen a Zsinat csak két ponton tett csekély módosítást. Külön részül iktatta be a bűnvallomást és bűnbocsánatot, s egyszerűbbé, súlyosabbá tette az úrvacsorai kérdéseket.

Hogy az egész istentiszteleti reform csak külsőleg rendtartási kérdés, belsőleg a mi szívünk, a mi keresztyén életünk reformja. Arról van szó, hogy a mi életünk legyen istentisztelet. Állassátok a ti testeiteket – mondja Pál stb.

Erre vonatkozik szent leckénk képe: Isten népe – a felhő alatt, az Ótestamentum szürkületében – az által szabadult meg a szolgaság és halál házából, Egyiptomból, hogy átment a halál útján, a kettévált víz mélységein, s úgy lépett rá a zarándok útjára. Ez a mi kereszttételünk képe. A pusztai vándorlásban pedig velük járt a meghasadt kőszál vize s a mennyei kenyér csodája. Ez a mi lelki tápláltatásunk csodája, a Krisztus teste és vére. Közül az Ige és a Zsoltár.

Egyik nagyon szép új énekünk mondja:

Testvérek, menjünk bátran, hamar leszáll az éj,
E földi pusztaságban megállni nagy veszély.
Hát merítsünk erőt a menny felé sietni,
Nem állva meg pihenni a boldog cél előtt.

A keskeny útra térünk, ne retentsen meg az;
Ki elhívott, vezérünk, tudjuk, hogy hű s igaz.
Mint egykor Ő tevé, most véle s benne bízva,
Arcát ki-ki fordítsa a szent város felé.

A földi élet tulajdonképpen templomba menetel: abba az örökkévaló és dicsőséges templomba, ahol Isten színe előtt állunk koronázott fővel. Ne térítsen ki, ne zavarjon meg semmi. Hallgassuk hívó harangját, tekintsünk dicsőségére s énekeljünk bele hallelujájába. Idelenn minden istentisztelet egy lépéssel visz közelebb ahhoz a soha el nem múló istentisztelethez, amelynek a rendtartása lehet, hogy más lesz, de amelynek igazsága, dicsősége, egyszóval tartalma ugyanaz, mint az ittenieknek, mert Isten beszél hozzánk arról, hogy ő szeret, és mi felelünk neki, azt, hogy szeretjük őt.